

УДК 349.2

А. О. Давиденко
аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ СУБ'ЄКТІВ ОХОРОНИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЗІ ШКІДЛИВИМИ УМОВАМИ ПРАЦІ

Постановка проблеми. Охорона праці на підприємствах зі шкідливими умовами праці є надважливою та складною діяльністю, реалізація якої є фактично неможливою без роботи уповноважених на це суб'єктів. Своєї черги під суб'єктами охорони праці на підприємствах зі шкідливими умовами праці слід розуміти уповноважені органи та їх посадових осіб, які відповідно до норм чинного законодавства України володіють всією необхідною сукупністю суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, які дають їм можливість належним чином виконувати свої завдання та функції у досліджуваній сфері суспільних відносин. Саме крізь призму окреслених вище елементів і будуть у подальшому розглянуті суб'єкти охорони праці на підприємствах зі шкідливими умовами праці.

Стан дослідження. Проблемі охорони праці на підприємствах зі шкідливими умовами праці прямо чи опосередковано приділяли увагу такі вчені, як В.Ц. Жидецький, В.С. Джигирей, О.В. Мельников, В.П. Полетаєв, І.В. Шудренко, О.В. Красноров, А.М. Юшко, Т.В. Аверочкіна, Н.М. Швець, О. М. Петроє, Л. І. Даниленко, Н.Б. Ларіна, О.В. Таран, А.Ф. Литвин та багато інших. Разом із тим, справедливим буде відмітити той факт, що комплексного дослідження, присвяченого суб'єктам охорони праці на підприємствах зі шкідливими умовами праці, так проведено і не було.

Саме тому метою статті є – визначити та надати характеристику суб'єктам охорони праці на підприємствах зі шкідливими умовами праці.

Виклад основного матеріалу. На початку наукової роботи варто відмітити, що коло суб'єктів здійснення відповідної діяльності є досить широким, а тому, на нашу думку їх найбільш доцільно поділити на дві великі групи: 1) зовнішні, які не входять до структури підприємства, тобто ними відповідно є уповноважені органи державної влади; та 2) внутрішні, тобто які здійснюють свою діяльність безпосередньо в межах кожного окремого підприємства зі шкідливими умовами праці.

Так, перша велика група суб'єктів, які забезпечують охорону праці на підприємствах зі шкідливими умовами праці представляють низка органів державної влади. В цьому контексті в першу чергу слід вказати суб'єктів, діяльність яких має найбільш узагальнений характер, а їх функціональне призначення полягає у формуванні законодавства та державної політики у сфері праці взагалі, та її

охорони зокрема. В цьому контексті в першу чергу слід вказати Верховну Раду України (Парламент). Відповідно до теорії держави і права, парламент – це виборний колегіальний орган державної влади, який наділений законодавчими повноваженнями. Однією з найголовніших ознак демократичного розвитку суспільства та держави в цілому є функціонування демократичного парламенту – органу, що має повну довіру народу, виступає від його імені й підтримує соціальні зв'язки з ним. Від того, наскільки ефективною є діяльність парламенту безпосередньо залежить рівень народного представництва та захисту інтересів громадян країни [1, с. 356]. Що ж стосується сфери охорони праці на підприємствах зі шкідливими умовами, то ключовими завдання ВРУ є: 1) створити необхідні правові умови, шляхом розробки та прийняття законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, нормами яких регулюються правовідносини у досліджуваній сфері; 2) ратифікує міжнародні нормативно-правові акти у сфері охорони праці; 3) здійснює парламентський у різних сферах суспільних правовідносин.

Окрему увагу далі слід приділити Президенту України та Кабінету Міністрів України. Президент – це одноособовий глава держави або глава держави і виконавчої влади в країнах з республіканською формою правління, який представляє державу у міжнародних відносинах. За Конституцією України, Президент України – це одноособовий глава держави, який представляє державу у міжнародних відносинах і є гарантом державного суверенітету. Передусім доцільно вказати, що основні функції і повноваження Президента визначаються Конституцією України, за якою Президент є главою держави і виступає від її імені. Він є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції, прав і свобод людини і громадянина. Президент забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави [2, с. 226]. Стосовно окресленої у представленому дослідженні проблематики то Президент України: 1) приймає участь у розробці державної політики у сфері праці; 2) ініціює розробку та запровадження державних програм у досліджуваній сфері; 3) розробляє пропозиції та рекомендації щодо поліпшення умов праці та вдосконалення державного нагляду за її охороною на підприємствах зі шкідливими

умовами праці; 4) вносить на розгляд ВРУ пропозиції та рекомендації по вдосконаленню чинного законодавства у відповідній галузі.

Наступним є Кабінет Міністрів України. Відповідно до норм чинного законодавства України, КМУ наділений цілою низкою повноважень. Втім, в рамках представленої проблематики слід вказати, що відповідно до статті 32 Закону України «Про охорону праці» Кабінет Міністрів України в галузі охорони праці: забезпечує проведення державної політики в галузі охорони праці; подає на затвердження Верховною Радою України загальнодержавну програму поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища; спрямовує і координує діяльність міністерств, інших центральних органів виконавчої влади щодо створення безпечних і здорових умов праці та нагляду за охороною праці; встановлює єдину державну статистичну звітність з питань охорони праці [3].

Тож, виходячи із наведеного вище матеріалу, слід підсумувати, що Президент України та КМУ виконують низку завдань, та володіють рядом повноважень у сфері охорони праці, в тому числі і на підприємствах з істотними умовами праці. Втім, їх діяльність має здебільшого загальний характер, та спрямована на формування державної політики у досліджуваній сфері відносно. Втім, вони безпосередньо не впливають на діяльність кожного окремого підприємства, а лише спрямовують її у необхідне (визначене законодавством) русло.

Наступну велику підгрупу зовнішніх суб'єктів складають центральні органи виконавчої влади. Так, відповідно до Закону України «Про охорону праці» Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади: проводять єдину науково-технічну політику в галузі охорони праці; розробляють і реалізують галузеві програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища за участю профспілок; здійснюють методичне керівництво діяльністю підприємств галузі з охорони праці; укладають з відповідними галузевими профспілками угоди з питань поліпшення умов і безпеки праці; беруть участь в опрацюванні та перегляді нормативно-правових актів з охорони праці; організують навчання і перевірку знань з питань охорони праці; створюють у разі потреби аварійно-рятувальні служби, здійснюють керівництво їх діяльністю, забезпечують виконання інших вимог законодавства, що регулює відносини у сфері рятувальної справи; здійснюють відомчий контроль за станом охорони праці на підприємствах галузі [3].

Основним центральним органом виконавчої влади у досліджуваній сфері є Державна служба України з питань праці (Держпраці). Вона є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної по-

літики, і який реалізує державну політику у сферах промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення, здійснення державного гірничого нагляду, а також з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, зайнятість населення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, на випадок безробіття в частині призначення, нарахування та виплати допомоги, компенсацій, надання соціальних послуг та інших видів матеріального забезпечення з метою дотримання прав і гарантій застрахованих осіб [4].

Держпраці була утворена шляхом злиття Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки та Державної інспекції з питань праці, а тому увібрала на себе низку повноважень від вказаних двох відомств. Так, основними завданнями Держпраці є: 1) реалізація державної політики у сферах промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення, здійснення державного гірничого нагляду, а також з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, зайнятість населення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування в частині призначення, нарахування та виплати допомоги, компенсацій, надання соціальних послуг та інших видів матеріального забезпечення з метою дотримання прав і гарантій застрахованих осіб; 2) здійснення комплексного управління охороною праці та промисловою безпекою на державному рівні; 3) здійснення державного регулювання і контролю у сфері діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки; 4) організація та здійснення державного нагляду (контролю) у сфері функціонування ринку природного газу в частині підтримання належного технічного стану систем, вузлів і приладів обліку природного газу на об'єктах його видобутку та забезпечення безпечної і надійної експлуатації об'єктів Єдиної газотранспортної системи [4].

Відповідно до вказаних вище завдань на Держпраці покладено низку функцій, серед найбільш важливих в контексті обраної проблематики слід назвати наступні [4]: 1) здійснює державний контроль за дотриманням законодавства про працю юридичними особами, у тому числі їх структурними та відокремленими підрозділами, які не є юридичними особами, та фізичними особами, які використовують найману працю; 2) здійснює контроль за правильністю застосування роботодавцями списків на пільгове пенсійне забезпечення, готує пропозиції щодо вдосконалення таких списків; 4) здійснює контроль за якістю прове-

дення атестації робочих місць за умовами праці; 5) здійснює державний нагляд (контроль) у сфері гігієни праці, у тому числі нагляд (контроль) за факторами виробничого середовища та виробничих операцій, наявність яких може шкодити здоров'ю працівників; виконанням заходів щодо запобігання виникненню професійних захворювань; дотриманням вимог санітарних норм та правил; своєчасним здійсненням профілактичних заходів, спрямованих на попередження шкідливої дії факторів виробничого середовища і трудового процесу, збереження здоров'я працівників; наявністю обов'язкових медичних оглядів працівників; 6) здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням законодавства у сфері охорони праці в частині безпечного ведення робіт, гігієни праці, промислової безпеки, безпеки робіт у сфері поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення; тощо [4].

Наведений вище матеріал дає змогу із впевненістю констатувати, що Держпраці вирішує цілу низку завдань та виконує ряд важливих функцій у досліджуваній сфері, а також володіє великою кількістю владних повноважень, які дозволяють вказаній Службі належним чином реалізовувати державну політику в сфері охорони праці, а також створити сприятливі умови для того, щоб кожне окреме підприємство забезпечило своїм працівникам створити безпечні умови праці, незважаючи на специфіку роботи того, чи іншого підприємства.

Наступними суб'єктами, яким необхідно приділити увагу у розрізі представленої у роботі проблематики, є місцеві державні адміністрації. Місцеві державні адміністрації – це спеціально створені урядові органи, наділені повноваженнями щодо здійснення державної влади на місцях. На противагу їм органи місцевого самоврядування покликані відстоювати лише інтереси місцевої громади [5]. Місцева адміністрація володіє низкою повноважень у сфері праці, зокрема вона [6]: 1) забезпечує реалізацію державних гарантій у сфері праці, в тому числі і на право своєчасного одержання винагороди за працю; 2) розробляє та організовує виконання перспективних та поточних територіальних програм зайнятості та заходи щодо соціальної захищеності різних груп населення від безробіття; 3) забезпечує проведення згідно з законом громадських та тимчасових робіт для осіб, зареєстрованих як безробітні; 4) забезпечує соціальний захист працюючих, зайнятих на роботах з шкідливими умовами праці на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності, якісне проведення атестації робочих місць; 5) бере участь у веденні колективних переговорів та укладанні територіальних тарифних угод, вирішенні колективних трудових спорів (конфліктів); 6) бере участь у залученні виробничих потужностей підприємств установ виконання покарань

для соціально-економічного розвитку регіонів та здобуття засудженими професій, що користуються попитом на ринку праці; 7) розробляє та здійснює заходи щодо реалізації державної політики сприяння зайнятості населення на рівні регіону; 8) вивчає процеси, що відбуваються на ринку праці, у сфері зайнятості населення та професійного навчання, проводить їх оцінку, прогнозування попиту та пропонування робочої сили, інформування населення та органів виконавчої влади про стан ринку праці; 9) забезпечує реалізацію державних гарантій у сфері праці; тощо [6].

Отже, проведене дослідження загальнодержавних суб'єктів охорони праці на підприємствах зі шкідливими умовами праці дає змогу констатувати їх важливу роль у представленій сфері суспільних відносин. Саме окреслені вище органи, на нашу думку, створюють загальні умови та стандарти, яких мають дотримуватись всі підприємства задля забезпечення умов, за яких життю та здоров'ю їх працівників не буде нічого загрозувати. Втім, незважаючи на важливість функціонування окреслених вище органів державної влади, повноцінне забезпечення охорони праці на підприємствах зі шкідливими умовами праці є неможливим без роботи внутрішніх суб'єктів, які безпосередньо входять до структури підприємства, до яких відносяться: служба охорони праці та комісія з питань охорони праці.

Так, основними завдання служби охорони праці: у разі відсутності впровадженої системи якості відповідно до ISO 9001, опрацювання ефективної системи управління охороною праці на підприємстві та сприяння удосконаленню діяльності у цьому напрямку кожного структурного підрозділу і кожного працівника. Забезпечення фахової підтримки рішень роботодавця з цих питань; організація проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних виробничих факторів, запобігання нещасним випадкам на виробництві, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози життю або здоров'ю працівників; вивчення та сприяння впровадженню у виробництво досягнень науки і техніки, прогресивних і безпечних технологій, сучасних засобів колективного та індивідуального захисту працівників; контроль за дотриманням працівниками вимог законів та інших нормативно-правових актів з охорони праці, положень (у разі наявності) галузевої угоди, розділу «Охорона праці» колективного договору та актів з охорони праці, що діють в межах підприємства; інформування та надання роз'яснень працівникам підприємства з питань охорони праці [7]. Своє черги функціями служби охорони праці є: розроблення спільно з іншими підрозділами підприємства комплексних заходів для досягнення встановлених нормативів та підвищення

існуючого рівня охорони праці, планів, програм поліпшення умов праці, запобігання виробничому травматизму, професійним захворюванням, надання організаційно-методичної допомоги у виконанні запланованих заходів; підготовка проєктів наказів (розпоряджень) з питань охорони праці і внесення їх на розгляд роботодавцю; проведення спільно з представниками інших структурних підрозділів і за участю представників професійної спілки підприємства або, за її відсутності, уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці перевірок дотримання працівниками вимог нормативно-правових актів з охорони праці; складання звітності з охорони праці за встановленими формами; проведення з працівниками вступного інструктажу з питань охорони праці; тощо [7]. Окрім того, необхідно вказати, що службу охорони праці здійснює:

- 1) розгляд: питань про підтвердження наявності небезпечної виробничої ситуації, що стала причиною відмови працівника від виконання дорученої роботи, відповідно до законодавства (у разі необхідності); листів, заяв, скарг працівників підприємства, що стосуються питань додержання законодавства про охорону праці;
- 2) організація: забезпечення підрозділів нормативно-правовими актами з охорони праці та актами з охорони праці, що діють в межах підприємства, посібниками, навчальними матеріалами з цих питань; роботи кабінету з охорони праці, підготовки інформаційних стендів, кутків з охорони праці тощо; нарад, семінарів, конкурсів тощо з питань охорони праці; пропаганди з питань охорони праці з використанням інформаційних засобів.

Переходячи до розгляду комісій з питань охорони праці, то слід відзначити, що їх основними завданнями, зазвичай, є: захист прав працівників у галузі охорони праці; підготовка рекомендацій роботодавцю та працівникам щодо профілактики виробничого травматизму та професійних захворювань; узгодження позицій роботодавця та трудового колективу у вирішенні практичних питань у галузі охорони праці; вироблення пропозицій щодо включення до колективного договору питань з охорони праці, контроль за цільовим витрачанням асигнувань на комплексні заходи щодо підвищення рівня охорони праці; захист прав потерпілих працівників щодо призначення їм страхових виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, надання їм додаткових пільг і компенсацій, передбачених колективним договором [8, с. 33-34].

Висновки. Слід підсумувати, що система суб'єктів охорони праці на підприємствах зі шкідливими умовами праці представлена цілою низкою органів, які мають різну підпорядкованість, а також володіють різною сукупністю повноважень

у досліджуваній сфері. При цьому варто відмітити, що ключову роль в представленому в роботі контексті, відіграють саме внутрішні суб'єкти, адже вони мають можливість оперативно виявити проблемні аспекти в охороні праці на підприємстві, та швидко, якісно і ефективно приймати правильні, науково-обґрунтовані управлінські рішення з метою вирішення цих проблем. Окрім того, необхідно відмітити, що саме останні є безпосередніми «реалізаторами» державної політики у цій сфері, а також прямо впливають на стан охорони праці на підприємствах зі шкідливими умовами праці. А тому важливим завданням держави та самих підприємств, є створити організаційні та правові умови для функціонування внутрішніх суб'єктів охорони праці.

Література

1. Чиркин В.Е. Конституционное право зарубежных стран: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2000. 600 с.
2. Денисюк С. Ф. Громадський контроль за правоохоронною діяльністю в Україні: адміністративно-правові засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Денисюк Станіслав Федорович. К., 2010. 393 с.
3. Про охорону праці Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12/conv>.
4. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці / Постанова Кабінету Міністрів України від 11.02.2015 № 96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96-2015-п/conv>.
5. Чапала Г. В. Місцеві органи влади в Україні: система та співвідношення // Державне будівництво та місцеве самоврядування: Зб. наук. праць. Х.: Право, 2002. Вип. 2. С. 111-117.
6. Про місцеві державні адміністрації / Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14/conv>.
7. Про затвердження Типового положення про службу охорони праці. (НПАОП 0.00-4.35-04) Наказ Держнаглядохоронпраці України від 15.11.2004 № 255.
8. Шудренко І. В. Основи охорони праці : навч. посіб. / І. В. Шудренко. Житомир : Видавець, О. О. Євенок, 2016. 214 с.

Анотація

Давиденко А. О. До характеристики суб'єктів охорони праці на підприємствах зі шкідливими умовами праці. – Стаття.

У статті, на основі аналізу наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства України, визначено коло суб'єктів охорони праці на підприємствах зі шкідливими умовами праці, надано характеристику їх правовому статусу. Обґрунтовано, що вказані суб'єкти найбільш доцільно поділити на: внутрішні та зовнішні. Відмічено, що ключову роль відіграють саме внутрішні суб'єкти, адже вони мають можливість оперативно виявити проблемні аспекти в охороні праці на підприємстві, та якісно і ефективно приймати правильні, науково-обґрунтовані управлінські рішення з метою вирішення цих проблем.

Ключові слова: суб'єкт, охорона праці, підприємства, шкідливі умови праці, законодавство, правовий статус.

Аннотация

Давиденко А. А. К характеристике субъектов охраны труда на предприятиях с вредными условиями труда. – Статья.

В статье, на основе анализа научных взглядов ученых и норм действующего законодательства Украины, определен круг субъектов охраны труда на предприятиях с вредными условиями труда, предоставлена характеристика их правовому статусу. Обосновано, что указанные субъекты наиболее целесообразно разделить на: внутренние и внешние. Отмечено, что ключевую роль играют именно внутренние субъекты, ведь они имеют возможность оперативно выявить проблемные аспекты в охране труда на предприятии, а также качественно и эффективно принимать правильные, научно обоснованные управленческие решения с целью решения этих проблем.

Ключевые слова: субъект, охрана труда, предприятия, вредные условия труда, законодательство, правовой статус.

Summary

Davidenko A. A. To the characteristics of the subjects of labor protection in enterprises with harmful working conditions. – Article.

The article, based on the analysis of scientific views of scientists and the current legislation of Ukraine, identifies the range of subjects of labor protection at enterprises with harmful working conditions, provides a description of their legal status. It is substantiated that these entities are most appropriate to divide into: internal and external. It is noted that the key role is played by internal actors, as they have the opportunity to quickly identify problematic aspects of labor protection in the enterprise, and qualitatively and effectively make the right, scientifically sound management decisions to address these issues.

Key words: subject, labor protection, enterprises, harmful working conditions, legislation, legal status.